HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES FOR DEVELOPING SOCIAL-EMOTIONAL COMPETENCIES IN PRESCHOOL CHILDREN

Abdurahmonova Gulmira Arabjon qizi
2nd-year master's student at Andijan state pedagogical institute
E-mail: g.abdurahmonova@example.com
doi:https://doi.org/10.5281/zenodo.23342278

Annotation. This thesis examines modern pedagogical technologies for developing social-emotional competencies in preschool children. It highlights the importance of emotional awareness, self-regulation, empathy, communication, and cooperation in early childhood development. Particular attention is given to play-based learning, interactive methods, creative activities, and the organization of a supportive educational environment. The study also emphasizes the role of preschool teachers and families in fostering children's emotional well-being, positive social relationships, and readiness for further education.

Key words: preschoolers, competencies, pedagogy, emotions, intelligence, empathy, self-regulation, interaction, play, environment.

Maktabgacha yosh davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida muhim bosqich bo‘lib, aynan shu davrda uning his-tuyg‘ularini anglash, ifodalash va boshqarish, boshqalarning emotsional holatini tushunish, tengdoshlari bilan muloqot qilish hamda ijobiy munosabatlar o‘rnatish ko‘nikmalari rivojlanadi. Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bolaning ruhiy farovonligi, ijtimoiy moslashuvi va kelajakdagi ta’lim faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Ularni rivojlantirish jarayonida bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish, o‘yinlar, ijodiy mashg‘ulotlar va kundalik muloqotdan samarali foydalanish zarur. Bunda pedagogning asosiy vazifasi bolalarga o‘z his-tuyg‘ularini to‘g‘ri ifodalash, o‘zgalarning kechinmalarini tushunish, hamkorlik qilish va turli vaziyatlarda maqbul xulq-atvorni namoyon etishga ko‘maklashishdan iborat.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi. Bunday texnologiyalar bolani tayyor ma’lumotni qabul qiluvchi sifatida emas, balki faol ishtirokchi sifatida namoyon etishga imkon beradi. An’anaviy tushuntirish usullari bilan bir qatorda interfaol o‘yinlar, rolli mashg‘ulotlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, ijodiy faoliyat, ertak terapiyasi elementlari va hamkorlikka asoslangan topshiriqlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mazkur yondashuvlar orqali bola o‘z kechinmalarini ifodalash, boshqalarni tinglash, kelishuvga erishish va o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishni amaliy faoliyat davomida o‘rganadi.

O‘yin texnologiyasi maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishida alohida o‘rin tutadi. Chunki o‘yin bolaning tabiiy faoliyati bo‘lib, u orqali bola ijtimoiy munosabatlarni o‘zlashtiradi, turli rollarni bajaradi va hayotiy vaziyatlarni modellashtiradi. Masalan, “Do‘stlarimizga yordam beramiz”, “Mehribon so‘zlar”, “Kayfiyatni top” kabi o‘yinlar bolalarda empatiya, o‘zaro hurmat, hamkorlik va emotsional sezgirlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Rolli o‘yinlar davomida bolalar shifokor, tarbiyachi, sotuvchi, ota-ona yoki boshqa ijtimoiy rollarni bajarish orqali turli insonlarning ehtiyojlari va his-tuyg‘ularini tushunishga harakat qiladilar. Bu jarayon ularda ijtimoiy tajriba va muloqot madaniyatining shakllanishiga yordam beradi.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Emotsiyalarni aniqlash va ifodalashga qaratilgan interfaol mashg‘ulotlar ham samarali pedagogik vositalardan biridir. Masalan, tarbiyachi bolalarga turli yuz ifodalari aks etgan rasmlarni ko‘rsatib, qahramonning kayfiyati qanday ekanini aniqlashni taklif qilishi mumkin. Keyin esa “Nima uchun u xafa bo‘ldi?”, “Unga qanday yordam berish mumkin?”, “Shunday vaziyatda sen nima qilgan bo‘larding?” kabi savollar orqali bolalarni fikrlashga undaydi. Bunday mashg‘ulotlar bolalarning emotsional lug‘atini boyitadi, kuzatuvchanligini oshiradi va o‘zgalarning kechinmalariga befarq bo‘lmaslikka o‘rgatadi.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishda ertak va hikoyalardan foydalanish ham katta imkoniyatlarga ega. Ertak qahramonlarining xatti-harakatlari, qarorlari va kechinmalarini muhokama qilish bolalarga turli vaziyatlarni xavfsiz va tushunarli shaklda tahlil qilish imkonini beradi. Tarbiyachi hikoya qahramonining nima sababdan xafa bo‘lganini, uning qanday yo‘l tutishi mumkinligini yoki boshqa qahramonlar unga qanday yordam berishi mumkinligini so‘rashi mumkin. Shu tariqa bolalar yaxshilik, do‘stlik, mehribonlik, sabr-toqat va o‘zaro yordam kabi ijtimoiy qadriyatlarni anglay boshlaydilar. Bunda tayyor xulosani aytib berishdan ko‘ra, bolalarning mustaqil fikr bildirishiga sharoit yaratish muhimdir.

Ijodiy faoliyat ham bolalarning ichki kechinmalarini ifodalash va emotsional holatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi. Rasm chizish, loydan shakllar yasash, musiqa tinglash, qo‘shiq kuylash va harakatli mashqlar orqali bolalar o‘z kayfiyatlarini erkin namoyon etishlari mumkin. Masalan, “Bugungi kayfiyatim” mavzusida rasm chizish bolaga o‘z holatini ranglar va tasvirlar yordamida ifodalash imkonini beradi. Tarbiyachi esa bolani muayyan rang yoki tasvirni tanlagani uchun baholamasdan, uning fikrini tinglashi va zarur bo‘lsa, his-tuyg‘ulari haqida suhbatlashishi kerak. Bunday yondashuv bolada o‘ziga nisbatan ishonch va erkin fikr bildirish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Ijtimoiy-emotsional rivojlanishning muhim tarkibiy qismlaridan biri o‘zini o‘zi boshqarish ko‘nikmasidir. Maktabgacha yoshdagi bolalar istaklarini darhol amalga oshirishga intilishi, kutish yoki muvaffaqiyatsizlikka duch kelganda kuchli emotsional reaksiya ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli ularga his-tuyg‘ularini boshqarishning sodda va yoshiga mos usullarini o‘rgatish lozim. Masalan, chuqur nafas olish, qisqa muddat tinchlanish, o‘ngacha sanash, o‘z holatini so‘z bilan ifodalash yoki kattalardan yordam so‘rash kabi usullar bolaning o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishiga yordam beradi. Bunday ko‘nikmalar bir martalik mashg‘ulot bilan emas, balki kundalik ta’lim-tarbiya jarayonida muntazam takrorlash orqali shakllanadi.

Hamkorlikka asoslangan faoliyat bolalarda ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirishning yana bir samarali yo‘nalishidir. Guruhli topshiriqlar, birgalikda rasm yaratish, konstruktorlardan umumiy shakl yasash yoki jamoaviy o‘yinlarni tashkil etish jarayonida bolalar vazifalarni taqsimlash, sheriklarini tinglash, o‘zaro kelishish va umumiy natija uchun harakat qilishni o‘rganadilar. Bunday faoliyatda har bir bolaning ishtirok etishiga imkon yaratish, tortinchoq bolalarni ham qo‘llab-quvvatlash va nizolarni tinch yo‘l bilan hal etishga yo‘naltirish zarur. Tarbiyachi bolalar o‘rtasidagi kelishmovchiliklarni darhol o‘zi hal qilib bermasdan, ularni vaziyatni muhokama qilish va maqbul yechim topishga undashi maqsadga muvofiqdir.

Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirishda rivojlantiruvchi ta’lim muhitini tashkil etish ham muhim pedagogik shart hisoblanadi. Bunday muhit bolaga o‘zini xavfsiz his qilish, erkin muloqotga kirishish, tashabbus ko‘rsatish va xatolaridan o‘rganish imkonini berishi kerak. Guruh xonasida hamkorlikdagi o‘yinlar uchun joy, kitoblar va hikoyalar burchagi, ijodiy faoliyat vositalari

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

hamda emotsiyalarni ifodalovchi rasmlardan foydalanish mumkin. Shu bilan birga, bolalarning fikrini hurmat qilish, ularni bir-biri bilan taqqoslamaslik, kamsitish va qo‘rqitishga yo‘l qo‘ymaslik sog‘lom psixologik muhitni shakllantirishning asosiy talablaridandir.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashda raqamli vositalardan ham oqilona foydalanish mumkin. Yoshga mos animatsiyalar, interaktiv hikoyalar, emotsiyalarni tanishga oid elektron o‘yinlar va qisqa videolavhalar mashg‘ulotlarning mazmunini boyitadi. Biroq raqamli vositalar bevosita muloqot, erkin o‘yin, jismoniy harakat va ijodiy faoliyatning o‘rnini egallamasligi kerak. Ular tarbiyachining pedagogik maqsadlariga xizmat qiluvchi qo‘shimcha vosita sifatida qo‘llanilishi lozim. Raqamli materiallarni tanlashda ularning mazmuni, bolaning yoshiga muvofiqligi va foydalanish davomiyligiga e’tibor berish zarur.

Maktabgacha ta’lim tashkilotida ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish natijadorligi tarbiyachining kasbiy mahorati bilan ham bevosita bog‘liq. Tarbiyachi bolalarning individual xususiyatlarini kuzatishi, ularning emotsional holatini tushunishi va har bir bola bilan hurmatga asoslangan munosabat o‘rnatishi lozim. Bolaning xatti-harakatiga baho berishda uning shaxsiyatini salbiy tavsiflashdan qochish, aksincha, muayyan harakatning oqibatlarini tushuntirish samarali hisoblanadi. Masalan, “Sen yomon bolasan” deyish o‘rniga, “O‘yinchoqni tortib olish do‘stingni xafa qilishi mumkin, uni qanday qilib navbat bilan ishlatishimiz mumkin?” tarzida murojaat qilish ijobiy xulq-atvorni shakllantirishga yordam beradi.

Oila va maktabgacha ta’lim tashkiloti o‘rtasidagi hamkorlik ham ushbu jarayonning muhim omilidir. Bola ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalarni nafaqat ta’lim muassasasida, balki oiladagi munosabatlar orqali ham o‘zlashtiradi. Shu bois ota-onalarga bolani diqqat bilan tinglash, uning his-tuyg‘ularini tan olish, muammoli vaziyatlarda xotirjam muloqot qilish va ijobiy xatti-harakatlarini rag‘batlantirish bo‘yicha tavsiyalar berish maqsadga muvofiq. Oilada va ta’lim muassasasida qo‘llaniladigan yondashuvlarning o‘zaro uyg‘unligi bolada barqaror ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar shakllanishiga yordam beradi.

Bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishini baholashda faqat alohida topshiriqni bajarish yoki bir martalik kuzatuv natijasiga tayanish to‘g‘ri emas. Bu jarayonda bolaning kundalik faoliyatdagi xulq-atvori, tengdoshlari bilan munosabati, his-tuyg‘ularini ifodalashi, nizoli vaziyatlarda qanday yo‘l tutishi va yordam so‘rash qobiliyatini muntazam kuzatish muhimdir. Tarbiyachi kuzatuv natijalariga asoslanib, har bir bolaning rivojlanish ehtiyojlarini aniqlashi va pedagogik faoliyatni shunga muvofiq rejalashtirishi mumkin. Baholashning asosiy maqsadi bolalarni o‘zaro taqqoslash emas, balki ularning individual rivojlanishidagi ijobiy o‘zgarishlarni aniqlash va qo‘llab-quvvatlashdan iborat.

Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish zamonaviy maktabgacha ta’limning muhim vazifalaridan biridir. O‘yin texnologiyalari, interfaol mashg‘ulotlar, ertak va hikoyalar, ijodiy faoliyat, hamkorlikdagi topshiriqlar hamda xavfsiz rivojlantiruvchi muhit bolalarning o‘z his-tuyg‘ularini anglash, o‘zini boshqarish, empatiya va samarali muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ushbu texnologiyalarning samaradorligi ularni bolalarning yosh va individual xususiyatlariga mos qo‘llash, tarbiyachining kasbiy yondashuvi hamda oilaning faol ishtiroki bilan belgilanadi. Shu sababli maktabgacha ta’lim amaliyotida ijtimoiy-emotsional rivojlanishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalarni izchil va maqsadli qo‘llash zarur.

HSR (LONDON),
HOUGHTON STREET REVIEW JOURNAL
ISSN: 2058-5519|Impact factor-15.9
http://houghtonstreetreview.com/index.php/hsr

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi. Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risidagi Qonun. O‘RQ-595-son, 2019-yil 16-dekabr.
2. G‘oziyev E. G‘. Ontogenez psixologiyasi. Toshkent: NIF MSH, 2020. 288 b.
3. Nishanova Z. T., Alimova G. K. Bolalar psixologiyasi va uni o‘qitish metodikasi. Toshkent: 2006. 160 b.
4. Nishanova Z. T., Alimova G. K., Turg‘unboyeva A. T., Asranboyeva M. X. Bolalar psixologiyasi va psixodiagnostikasi. Toshkent: Innovatsiya-Ziyo, 2021. 179 b.